

Nowe stanowiska rzadziej spotykanych przedstawicieli chrząszczy wodnych z rodziny pływakowatych (*Coleoptera: Dytiscidae*) w Polsce

New localities of rare diving beetles (*Coleoptera: Dytiscidae*) in Poland

MAREK PRZEWOŹNY¹, KRZYSZTOF LUBECKI²

¹ Zakład Zoologii Systematycznej UAM, ul. Umultowska 89, 61-614 Poznań; marekprzewozny@poczta.onet.pl

² ul. Modrzewiowa 5, 66-004 Racula; krlub@esculap.pl

ABSTRACT: The paper presents new data on the occurrence of 9 species of *Dytiscidae* family, rare in Poland. *Hygrotus (Coelambus) polonicus* (AUBÉ) is reported for the first time from Roztocze. *Deronectes latus* (STEPH.) is reported for the first time from Wielkopolska-Kujawy Lowland. *Nebrioporus (Zimmermannius) canaliculatus* (LACORD.) is new for the Western Sudetes. *Ilybius crassus* THOMS. is new for the Bieszczady Mts.

KEY WORDS: diving beetles, *Coleoptera*, *Dytiscidae*, new records, Poland.

Pływakowate są jedną z najlepiej poznanych rodzin chrząszczy wodnych w Polsce. Szczególnie w ostatnich latach zintensyfikowano badania faunistyczne między innymi nad tą grupą chrząszczy. O niektórych gatunkach nadal jednak posiadamy skąpe lub stare dane, a stopień poznania ich rozmieszczenia na terenie kraju także jest nadal nierównomierny (BURAKOWSKI i in. 1976; BUCZYŃSKI, PRZEWOŹNY w druku).

Praca ta uzupełnia dane o 9 rzadkich gatunkach pływaków w Polsce.

Nazewnictwo i systematyka za niedawno wydanym katalogiem chrząszczy palearktycznych (LÖBL, SMETANA 2003).

Materiał zebrał, jeżeli nie zaznaczono inaczej, Krzysztof LUBECKI, wszystkie okazy znajdują się w jego zbiorze. Oznaczył Marek PRZEWOŹNY. Autorzy dziękują Markowi BUNALSKIEMU, Krzysztofowi KARWOWSKIEMU i Andrzejowi MELKE za przekazanie okazów.

Hygrotus (Coelambus) polonicus (AUBÉ, 1842)

– Roztocze: Rybnica (FA58), Leśn. Niwka, 9–10 V 1990 – 1 ex., do światła lampy rtęciowej, leg. M. BUNALSKI.

Gatunek o słabo poznanym rozmieszczeniu i wymaganiach środowiskowych, podawany z Polski, europejskiej części Rosji, Kaukazu i Syberii. W Polsce niezmiernie rzadko poławiany, znany współcześnie z zaledwie jednego egzemplarza z Wyżyny Małopolskiej, wszystkie pozostałe dane pochodzą z końca XIX lub początku XX wieku (PRZEWOŹNY, MIŁKOWSKI 2004). Poławiany w zbiornikach o bardzo różnym charakterze – rozlewiska rzek, torfianki, żwirowo-piaszczyste stawki i różne drobne, efemeryczne zbiorniki wodne (BURAKOWSKI i in. 1976). Gatunek ten możliwy jest do napotkania na innych stanowiskach we wschodniej Polsce gdyż osiąga u nas najprawdopodobniej zachodnią granicę zasięgu. Ze względu jednak na bardzo skąpe dane i olbrzymią rzadkość poławiania w Polsce, nie możliwe jest obecnie wytyczenie granicy jego występowania. Chrząszcz nowy dla Roztocza.

Oreodytes sanmarkii (C. R. SAHLBERG, 1826)

[= *Oreodytes rivalis* (GYLLENHAL, 1827)]

– Bieszczady: Nasiczne (FV15), 28 VIII 1989 – 1 ex., kałuża na łące, glony nitkowate; Zatwarnica (FV06), 19 V 1990 – 1 ex., kałuża przy drodze, dno z liśćmi, trochę traw.

Rzadki gatunek borealno-górski, reofilny preferujący czyste potoki i strumienie, podobnie jak inne gatunki z tego rodzaju. Wykazany z 11 krain (10 górskich i podgórskich i z Pobrzeża Bałtyku) (BURAKOWSKI i in. 1976; PRZEWOŹNY, BUCZYŃSKI 2005). Najnowsze dane pochodzą z Pobrzeża Bałtyku (PRZEWOŹNY, BUCZYŃSKI 2005), Wyżyny Krakowsko-Wieluńskiej (PAWŁOWSKI i in. 1994), Sudetów Zachodnich, Bieszczad (PRZEWOŹNY, LUBECKI 2004) i Beskidu Zachodniego (KUBISZ, SZAFRANIEC 2003).

Deronectes latus (STEPHENS, 1829)

– Nizina Wielkopolsko-Kujawska: rzeczka „Czarna Woda” ad Miedzichowo (WU70), 19 VI 2005 oraz 2 VII 2005 – licznie, łącznie 23 exx., piaszczysty odcinek na łące, dość szybki prąd wody, roślinność wodna (moczarka) i zanurzone trawy.

Gatunek reofilny, według KOCHA (1989) związany ze środkowymi, piaszczystymi i piaszczysto-żwirowymi odcinkami strumieni i potoków. W Polsce znany dotychczas 11 krain, głównie gór i pogórzy, na nizinach znany z Pobrzeża Bałtyku, Pojezierza Pomorskiego i Pojezierza Mazurskiego. Ze wszystkich krain podawany głównie na podstawie starych danych z I połowy XX wieku, ze stanowisk nizinnych dane są jeszcze starsze (BURAKOWSKI i in. 1976). Podane stanowisko, co do siedliska jest typowe dla gatunku, ale pierwsze w Polsce po wielu latach na terenach nizinnych. Chrząszcz nowy dla Niziny Wielkopolsko-Kujawskiej.

Nebrioporus (Zimmermannius) canaliculatus (LACORDAIRE, 1835)

[= *Potamonectes canaliculatus* (LACORDAIRE, 1835)]

- Nizina Wielkopolsko-Kujawska: Droszków ad Zielona Góra (WT45), 20 V 1980 – 1 ex., zarośnięty staw, dno piaszczyste; Bałdoń ad Kalisz (CC30), 17 III 1981 – 1 ex. oraz 25 V 1982 – 1 ex., leg. A. MELKE; Brzeziny ad Kalisz (CC21), VI 1981 – 1 ex., leg. A. MELKE; Kościelna Wieś ad Kalisz (BC40), 2 IX 1989 – 2 exx., leg. A. MELKE.
- Sudety Zachodnie: Góry Stołowe, Radków (WR99), 5 VII 1992 – 1 ex., częściowo zarośnięty basen kąpielowy, zasilany wodą przez potok; na tym stanowisku odłowiono pojedynczy egzemplarz *N. canaliculatus*, obok występującego tam masowo (w tysiącach egzemplarzy) dominanta – *Nebrioporus (Nebrioporus) depressus* (FABRICIUS, 1775).

Gatunek określany jako pionierski, zasiedlający nowopowstałe wyrobiska, żwirownie, piaszczyste wykopy i zapadliska pokopalniane (KOCH 1989) – silicofil. Rozprzestrzeniony w zachodniej i południowej Europie, obecnie rozszerzający swój zasięg w Europie środkowej. Przez Polskę przebiega wschodnia granica jego zasięgu. W Polsce pierwsze pewne stanowiska podał TRANDA (1956), który też podał dane o jego rozmnażaniu i opis poczwarki (TRANDA 1960). Od tego czasu łowiony coraz liczniej, ale dane nie zawsze były publikowane. Znany z zaledwie 6 krain, nowsze dane pochodzą tylko z Pojezierza Mazurskiego (PAKULNICKA 2003). Z Niziny Wielkopolsko-Kujawskiej podany ostatnio w latach 70. XX wieku (BIESIADKA 1971). Chrząszcz nowy dla Sudetów Zachodnich.

Ilybius crassus THOMSON, 1856

- Bieszczady: Ustrzyki Górne (FV23), 26 VIII 1989 – 1 ex., droga do osady Wołosate, olszyna, obetonowany fragment rowu.
- Tatry: Staw Smreczyński (DV15) (5 exx.) oraz zakola potoku wypływającego ze stawu (16 exx.), na terenie zatorfionym, 6–7 VI 1986 – łącznie 21 exx. (14♂♂, 7♀♀).

Gatunek borealno-górski, związany z torfowiskami wysokimi oraz zatorfionymi stawami regla górnego, określane jako tyrfobiont. W Polsce wykazany dotychczas z 8 krain (BURAKOWSKI i in. 1976; KOCH 1989; PAKULNICKA 2003; TOŃCZYK, PAKULNICKA 2004) Przez drugiego z autorów odławiany masowo w typowym siedlisku w Tatrach; drugie opisywane stanowisko jest mniej typowe. Chrząszcz nowy dla Bieszczadów, z Tatr natomiast nie wykazywany od lat 70. XX wieku (BURAKOWSKI i in. 1976).

Rhantus consputus (STURM, 1834)

– Nizina Wielkopolsko-Kujawska: Górki Małe ad Cigacice (WT47), 22 V 2005 – 8 exx. (♀ ♀), starorzecze na prawym brzegu Odry, na granicy łąki i lasu, częściowo zacienione drzewami, obficie zarośnięte trawami, turzycami i roślinnością błotną.

Jeden z najrzadziej poławianych i wykazywanych gatunków. Największy przedstawiciel rodzaju *Rhantus* DEJEAN, 1833 w Polsce. Poprzednio wykazany przez autorów także z Niziny Wielkopolsko-Kujawskiej, na podstawie 2 okazów, zebranych przed około 20 laty. Dotychczas wykazywany z 9 krain, na podstawie danych sprzed ponad 50 lat. Po 1943 roku wykazano go na zaledwie 5 nowych stanowiskach na Podlasiu, Wyżynie Lubelskiej, oraz Ziemi Lubuskiej (BURAKOWSKI i in. 1976; MIELEWCZYK 1998; BUCZYŃSKI, PRZEWOŹNY 2002; BUCZYŃSKI 2003; PRZEWOŹNY, LUBECKI 2004).

Z okolic Zielonej Góry podawany przez LETZNERA (1871) (Głogów); GALEWSKI (1957) informuje o okazach poławianych w okolicach Nowej Soli w 1903 r. Autorzy wykazali go poprzednio z dwóch stanowisk na Ziemi Lubuskiej (PRZEWOŹNY, LUBECKI 2004). Obecne stanowisko potwierdza stabilność występowania omawianego gatunku w tej okolicy.

Przez KOCHA (1989) określane jako stenotop, gatunek „stepolubny”, łowiony na łąkach zalewowych, stawach i bajorkach. Podobne preferencje przypisuje mu GALEWSKI (1957), który jednak na terenie Polski sam go nie odławiał.

Colymbetes paykulli ERICHSON, 1837

– Nizina Wielkopolsko-Kujawska: Gądków ad Rzepin (VT99), 3 VII 1980 – 1 ex. (♂), 9 V 1980 – 1 ex. (♂), błotniste bajorko na łące; Bolechowo (XU32), 25 IV 1981 – 1 ex. (♂), leg. K. KARWOWSKI; Wielkopolski Park Narodowy (XT29), 9 V 1983 – 2 exx. (♀ ♀), bajorko w lesie.

Gatunek tyrfofilny (KOCH 1989). W północnej części Polski dość częsty, na południu rzadszy. Przez drugiego z autorów odławiany licznie w Białowieży. Podane stanowiska dotyczą okolic, w których jest rzadziej spotykany.

Z Niziny Wielkopolsko-Kujawskiej ostatnio wykazany w latach 70. XX wieku (BURAKOWSKI i in. 1976).

Graphoderus bilineatus (DEGEER, 1774)

– Nizina Wielkopolsko-Kujawska: Droszków ad Zielona Góra (WT45), 5 VI 1981 – 1 ex. (♀), mały stawek o stałym charakterze („oczko”) w lesie, zanurzone rośliny; Górki Małe ad Cigacice (WT47), 31 VII 2005 – 1 ex. (♀), starorzecze na prawym brzegu Odry, podsychające, lecz nie zaniżające w lecie, mocno zarosnięte – turzyce, rdestnica, zanurzone trawy.

Gatunek znany z całej Polski za wyjątkiem gór. Spotykany głównie w dobrze zarosniętych, stałych zbiornikach wodnych (GALEWSKI, TRANDA 1978). Według KOCHA (1989) eurytop, acydofil. Obecnie gatunek chroniony (Rozporządzenie 2004).

Dytiscus semisulcatus (O. F. MÜLLER, 1776)

– Nizina Wielkopolsko-Kujawska: ad Książ Śląski (WT35), 14 VIII 2005 – 1 ex. (♀), potok „Jelonka”, mulisty, bardzo wolny odcinek w lesie liściastym, czerwony osad wodorotlenku żelaza, zanurzone trawy; Gryżyński Park Krajobrazowy, Gryżynka ad Świebodzin (WT18), 11 IX 2005 – 1 ex. (♀), potok „Gryżynka”, odcinek na pograniczu łąki i lasu, zanurzone trawy i roślinność błotna.

Jeden z rzadziej poławianych i wykazywanych gatunków pływaków w Polsce, znany dotychczas z 10 krain, wykazany ostatnio przez autorów, także z Niziny Wielkopolsko-Kujawskiej, na podstawie 2 okazów (♂ i ♀) zebranych przed ponad 20 laty (PRZEWOŹNY, LUBECKI 2004). Obydwa wykazane obecnie stanowiska to wody leśne, wolno płynące, co może wynikać z opisywanych preferencji pokarmowych larw, odżywiających się prawdopodobnie larwami chruścików (GALEWSKI, TRANDA 1978), dość odbiegających od preferencji pokarmowych larw innych gatunków rodzaju *Dytiscus* LINNAEUS, 1758. KOCH (1989) opisuje gatunek jako stenotopowy i acydofilny, preferujący wolno płynące wody leśne.

SUMMARY

The authors present new records of nine species of the family *Dytiscidae*: *Hygrotus* (*Coelambus*) *polonicus* (AUBÉ), *Oreodytes sanmarkii* (C. R. SAHLB.), *Deronectes latus* (STEPH.), *Nebrioporus* (*Zimmermannius*) *canaliculatus* (LACORD.), *Ilybius crassus* THOMS., *Rhantus consputus* (STURM), *Colymbetes paykulli* ER., *Graphoderus bilineatus* (DEG.), *Dytiscus semisulcatus* (O. F. MÜLL.).

H. (C.) polonicus is reported for the first time from Roztocze. *D. latus* is reported for the first time from the Wielkopolska-Kujawsky Lowland. *N. (Z.) canaliculatus* is new for the Western Sudetes. *I. crassus* is new for the Bieszczady Mts.

New localities in the Wielkopolska-Kujawy Lowland for *Rh. consputus*, *C. paykulli*, *G. bilineatus*, *D. semisulcatus* are given as well as a new locality of *O. sanmarkii* in the Bieszczady Mts and *I. crassus* in the Tatra Mts.

The occurrence of *H. (C.) polonicus* in Poland has been confirmed for the second time after nearly 100 years.

PIŚMIENNICTWO

- BIESIADKA E. 1971: Chrzążcze wodne z podrzędu *Adephaga* pojezierza Międzychodzko-Sierakowskiego. *Bad. fizjogr. Pol. Zach.*, **24**: 9-33.
- BUCZYŃSKI P. 2003: Nowe stanowiska *Rhantus consputus* (STURM, 1834) (*Coleoptera: Dytiscidae*) z Wyżyny Lubelskiej. *Wiad. entomol.*, **21** (4): 249.
- BUCZYŃSKI P., PRZEWOŹNY M. 2002: Wodne chrząszcze (*Coleoptera*) Krzczonowskiego Parku Krajobrazowego. *Parki nar. Rez. przyr.*, **21**(3): 283-297.
- BUCZYŃSKI P., PRZEWOŹNY M. [w druku]: Stan poznania chrząszczy wodnych (*Coleoptera: Adephaga, Hydrophiloidea, Byrrhoidea*) Polski środkowo-wschodniej. *Wiad. entomol.*
- BURAKOWSKI B., MROCZKOWSKI M., STEFAŃSKA J. 1976: Chrzążcze – *Coleoptera, Adephaga* prócz *Carabidae, Myxophaga, Polyphaga: Hydrophiloidea*. *Kat. Fauny Pol.*, Warszawa, **XXIII**, **4**: 1-307.
- GALEWSKI K. 1957. Przegląd krajowych gatunków z rodzaju *Rhantus* DEJEAN (*Coleoptera, Dytiscidae*). *Ann. zool.*, **16**: 223-319.
- GALEWSKI K., TRANDA E. 1978. Chrzążcze (*Coleoptera*) Rodziny: Pływakowate (*Dytiscidae*), Flisakowate (*Haliplidae*), Mokrzelicowate (*Hygrobiidae*), Krętakowate (*Gyrinidae*). *Fauna Słodkowodna Polski*, **10**: 1-396.
- KOCH K. 1989: Die Käfer Mitteleuropas, Ökologie, Band 1. Goecke & Evers, Krefeld. 440 ss.
- KUBISZ D., SZAFRANIEC S. 2003: Chrzążcze (*Coleoptera*) masywu Babiej Góry. [W:] WOŁOSZYN B. W., WOŁOSZYN D., CELARY W. (red.): *Monografia Fauny Babiej Góry*: 163-221.
- LETZNER K. 1871: Verzeichniss der Käfer Schlesien. *Z. Ent.*, Breslau, N. F., **2**, **XXIV**: 1-328.
- LÖBL I., SMETANA A. (red.) 2003: *Catalogue of Palaearctic Coleoptera*, Vol. 1. Apollo Books, Stenstrup. 819 ss.
- MIELEWCZYK S. 1998: Materiały do znajomości entomofauny wodnej (*Odonata, Heteroptera, Coleoptera*) stawów rybnych pod Siedlcami jako proponowanego rezerwatu „Rybalkówka”. *Roczn. nauk. Pol. Tow. Ochr. Przyr.* „Salamandra”, **2**: 109-118.
- PAKULNICKA J. 2003: Wstępne dane na temat chrząszczy wodnych (*Coleoptera*) zasiedlających zbiorniki powyrobiskowe Pojezierza Olsztyńskiego. *Przegl. przyr.*, Świebodzin, **14** (1-2): 84-94.

- PAWŁOWSKI J., MAZUR M., MEYNARSKI J. K., STEBNICKA Z., SZEPTYCKI A., SZYMczAKOWSKI W. 1994: Chrząższe (*Coleoptera*) Ojcowskiego Parku Narodowego i terenów Ościennych. Ojcowski P. N., Pr. Mat. Muz. Szafera, Ojców. 247 ss.
- PRZEWOŻNY M., BUCZYŃSKI P. 2005: Pierwsze stwierdzenie *Oreodytes sanmarkii* (C. R. SAHLBERG, 1826) (*Coleoptera: Dytiscidae*) na stanowisku niżowym w Polsce. Wiad entomol., **24** (1): 46-47.
- PRZEWOŻNY M., LUBECKI K. 2004: Nowe stanowiska rzadziej spotykanych przedstawicieli wodnych chrząszczy (*Coleoptera: Dytiscidae, Spercheidae, Hydrophilidae*) w Polsce. Wiad. entomol., **23** (4): 215-220.
- PRZEWOŻNY M., MIŁKOWSKI M. 2004: *Hygrotus (Coelambus) polonicus* (AUBÉ, 1842) (*Coleoptera: Dytiscidae*) – nowe stanowisko rzadkiego chrząszcza w Polsce. Wiad. entomol., **23** (2): 114-115.
- Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 28 września 2004 r. w sprawie gatunków dziko występujących zwierząt objętych ochroną. Dz. U., Warszawa, 220, poz. 2237.
- TOŃCZYK G., PAKULNICKA J. 2004: Wstępna analiza wybranych grup owadów wodnych (*Odonata, Heteroptera* i *Coleoptera*) Łodzi. [W:] INDYKIEWICZ P., BARCZAK T. (red.): Fauna miast Europy Środkowej 21. wieku. Wyd. LOGO, Bydgoszcz: 95-101.
- TRANDA E. 1956: [*Acilius canaliculatus* Nic. Pod Łowiczem]. Pol. Pismo ent., **24** suppl. 2: 177.
- TRANDA E. 1960: Opis poczwarki oraz biologia *Potamonectes canaliculatus* (LAC.) (*Coleoptera: Dytiscidae*). Fragm. faun., **7** (17): 273-284.

